

Абдикерим кызы Г.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДВОКАТУРАНЫН
УЮШТУРУУЧУЛУК-УКУКТУК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН
АЙРЫМ АСПЕКТИЛЕРИ**

Абдикерим кызы Г.

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АДВОКАТУРЫ В КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКЕ**

Abdikerim kyzy G.

**SOME ASPECTS OF ORGANIZATIONAL LEGAL ACTIVITY
OF LAWYERS IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 347.965.122

Макалада адвокатуранын уюштуруучулук жана укуктук аспектилери камтылган. Автор туура белгилегендей, мыйзамдуулуктун негизги принциптеринин бири – бул жазыктык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын, анын ичинде адвокаттын укугун коргоо кепилдиги жана бул эл аралык укукту улуттук мыйзамдарда, айрыкча жазык-процесстик укук жаатында колдонуунун себептеринин бири. Бүгүнкү күндө укук коргоо органдарында коргоочунун жазык сот өндүрүшүнө катышуусуна байланыштуу мыйзамдык мүнөздөгү бир катар көйгөйлөр бар, мындай көйгөйлөрдү чечүү практикалык жана теоретикалык мамилени талап кылат жана ушул макалада каралган маселенин актуалдуу аспектиси ушул. Колдо болгон материалдарды иликтөөнүн жана адвокатура жаатындагы ченемдик укуктук базаны талдоонун негизинде автор көйгөйлөрдү аныктап, аларды чечүү боюнча сунуштарды киргизди. Автор бул иш боюнча жол берилген далилдерди чогултууну камсыз кылуу үчүн укуктарды, кепилдиктерди жана ыйгарым укуктарын кеңейтүү туура болот деп эсептейт.

Негизги сөздөр: адвокат, жактоочу, иш-аракет, жазык процесси, сот өндүрүшү, катышуучулар, тарапкерлер, мамлекет, эл аралык укук, сот адилеттиги, юридикалык жардам.

В статье освещаются вопросы, касающиеся организационно-правовых аспектов адвокатской деятельности. Как правильно отмечается автором, одним из главных принципов правового государства является гарантированность права на защиту участников уголовного судопроизводства, в том числе и адвоката-защитника, и это является одной из причин имплементации норм международного права в национальное законодательство, особенно в области уголовно-процессуального законодательства. На сегодня в правоприменительной деятельности есть ряд проблем законодательного характера, относительно участия

защитника в уголовном судопроизводстве, решение таких проблем требует, как практического, так и теоретического подхода, и именно данный аспект актуализирует рассматриваемый в данной статье вопрос. Автором на основе изучения имеющихся материалов, и анализа нормативно-правовой базы в области адвокатской деятельности выявлены проблемы и внесены предложения по их решению. Автор считает, что было бы правильно расширение полномочий защитника в области предоставления прав, гарантий и полномочий для обеспечения собирания допустимых доказательств по делу.

Ключевые слова: адвокат, защитник, деятельность, уголовный процесс, судопроизводство, участники, сторонники, государство, международное право, правосудие, юридическая помощь.

The article deals with issues related to the organizational and legal aspects of advocacy. As the author correctly notes, one of the main principles of the rule of law is the guarantee of the right to defense of participants in criminal proceedings, including a defense attorney, and this is one of the reasons for the implementation of international law in national legislation, especially in the field of criminal procedure law. Today in law enforcement there are a number of problems of a legislative nature regarding the participation of counsel in criminal proceedings, the solution of such problems requires both a practical and a theoretical approach, and it is this aspect that actualizes the issue considered in this article. Based on the study of the available materials and analysis of the regulatory framework in the field of advocacy, the author identified problems and made suggestions for solving them. The author believes that it would be correct to expand the powers of the defense counsel in the field of granting rights, guarantees and powers to ensure the collection of admissible evidence in the case.

Key words: lawyer, defender, activity, criminal procedure, legal proceedings, participants, supporters, state, international law, justice, legal assistance.

Заманбап укуктук мамлекетте, анын ичинде Кыргыз Республикасында, коргоо институту жарандык коомдун ажырагыс жана ажыралгыс элементи болуп саналат, анын принциптеринин бири жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын коргоо укугун камсыз кылуу болуп саналат. Жактоочу жазык процессине катышууда өзүнүн кардарына кесиптик юридикалык жардам көрсөтүү үчүн улуттук мыйзамдарга жана эл аралык укукка каршы келбеген бардык аракеттерди көрөт, ошону менен сот адилеттигин жүзөгө ашырат [1, 63-70-бб.].

Кыргыз Республикасынын Конституциясы Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашырат жана мыйзамда каралган учурларда жана тартипте жарандар сот адилеттигин жүзөгө ашырууга катышууга укуктуу. Ошону менен бирге, негизги эрежелер иштелип чыккан Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 99-беренеси жөнүндө унутпаш керек, ага ылайык сот адилеттиги тараптардын атаандаш жана тең укуктуулук принцибинде жүзөгө ашырылат, бул коргонуунун жетишээрлик жол-жоболук мүмкүнчүлүктөрүнө ээ экендиги жөнүндө маселелерди иликтөөнү актуалдуу кылат [2]. Бул жерде адвокаттын жазык процессине катышуусу жөнүндөгү маселени терең ойлонуп көрүүнү талап кылат.

Сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын укуктарын камсыз кылуу жана аларга укуктук жардам көрсөтүү, мындай жардам көрсөткөн адамдардын ишин жөнгө салуучу мыйзамдардын сапатына көз каранды. Нормаларды талдоо, азыркы учурда адвокаттардын жазык сот өндүрүшүнө катышуусун жөнгө салуучу мыйзамдардагы кемчиликтер бар экендигин көрсөтөт. Укук колдонуу тажрыйбасын изилдөө, коргоого тоскоолдук кылган көптөгөн чектөөлөрдүн бар экендигин көрсөттү.

Ар бир адамга квалификациялуу жардам алуу укугун кепилдеген Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 40-беренеси [2], коргонуу механизминин аткарылышын камсыз кылуу жөндөмү бар экендигин эскерте кетүү керек. Бул жерде укуктук ченемдердин бар экендиги менен гана эмес, ошондой эле, аларды колдонуу мүмкүнчүлүгү менен да аныкталган, бул жарыяланган принципке ылайык адам укуктарынын функциясын уюштурууга мүмкүндүк берет [3, 180-185-бб.].

Конституциядан тышкары, квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү укугу эл аралык документтерде, атап айтканда, жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пактыда [4] бекитилген. Анда, жарандын жеке өзү же өзү тандаган жактоочу-

нун жардамы менен өзүн коргоого укугу бар экендиги, эгерде анын жактоочусу жок болсо, анда бул укук жөнүндө ага билдирилүүсү жана жактоочу дайындалуусу, эгерде акыйкаттыктын кызыкчылыктары талап кылынса, ал үчүн акы төлөөгө каражаты жок болгондо, ал үчүн акысыз жактоочу дайындалуусу көрсөтүлгөн (п. «d» ч. 3 ст. 14). Ушундай эле жоболор Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо боюнча Конвенциянын 6-беренесинде көрсөтүлгөн [5].

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексине ылайык, жактоочу деп белгиленген жазык ишин жүзөгө ашырууда, шектүүлөрдүн жана соттолуучулардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргогон жана жазык сот өндүрүшүндө аларга укуктук жардам көрсөткөн адам эсептелет [6]. Жазык процессинде квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнүн негизги субъекти болуп адвокат эсептелет. Соттун аныктамасына же токтомуна ылайык, жактоочу катары адвокат менен биргеликте айыпталуучунун жакын туугандарынан же юридикалык жардам көрсөтүүгө жөндөмдүү башка адам, айыпталуучунун өтүнүчү боюнча катыштырылат.

Жактоочунун жазык процесстин көз карандысыз катышуучусу деп эсептеген илимпоздордун позициясы туура көрүнөт [1; 3; 7]. Бул анын өзү бул иш боюнча өз позициясын түзүп, коргоо милдеттерин аткарууга ылайыктуу каражаттарды жана ыкмаларды тандап алгандыгы менен түшүндүрүлөт. Белгилей кетүүчү нерсе, адвокат шектүүнү (айыпкерди) гана эмес, ошондой эле жабырлануучуну, күбөнү да коргой алат.

Учурдагы ички мыйзамдарды талдоо көрсөткөндөй, адвокаттык иш квалификациялуу юридикалык жардам катары каралат [1; 7]. Илимий адабияттарда юридикалык жардам деп, юристтин кесиптик ишин жүзөгө ашырууда көрсөтүлгөн жардамы түшүнүлөт, анын максаты ар кандай жактардын укуктарын жана эркиндиктерин бузууга жол бербөө, мындай укуктарды бузуунун терс кесепеттерин жоюу жана бузууга чейин болгон абалды калыбына келтирүү деп каралышы мүмкүн [7, 39-42-бб.].

М.Н. Авдеева, П.А. Астахов, А.Д. Бойков, В.П. Божиев, М.Ю. Барщевский, В.М. Быков, Н.А. Громов, К.Б. Калиновский, А.М. Ларин, П.А. Лупинская, А.В. Смирнов, М.С. Строгович, Н.А. Якубович жана башкалардын иши катышуучуга коргоо укугун камсыз кылууга, ички жазык сот өндүрүшүндө коргонуу милдетин аткарууга арналган. Бул авторлордун эмгектеринин көпчүлүгү заманбап жазык-процесстик мыйзамдар киргизилгенге чейин басылып чыккан, ошондуктан, бир катар маселелер мыйзамдарда чагылдырылгандыгын белгилей кетүү керек.

Бир караганда, ар кандай мезгилдерде адвокаттык иштин бардык актуалдуу маселелери көтөрүлүп, талкууланып, алар боюнча ар кандай чечимдер кабыл алынган, бирок, кабыл алынган мыйзам ченемдеринин айрымдары начар иштелип чыккан, ошондуктан, алардын мыйзамдуу катышуусу иш жүзүндө аткарылышы камсыз кылбайт. Ушуга байланыштуу, адвокаттык практиканы ченемдик жөнгө салуу менен практиканын ортосундагы өз ара байланыш маселелери узак убакыт бою ички мыйзам чыгаруучуга кирбейт.

Заманбап адвокаттык иштин укуктук негиздери Кыргыз Республикасынын Конституциясында, "Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө" Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 14-июлундагы №135 Мыйзамында, ошондой эле, айрым эл аралык документтерде бекемделген [8].

Кыргызстандын Европанын жана белгилүү бир деңгээлде дүйнөлүк тенденциянын өнүгүүсүнө көңүл бурганы эл аралык актыларды ратификациялоонун жана бир катар мамлекеттер менен келишимдердин түзүлүшүнүн зарылдыгын шарттады [1].

Эл аралык укуктук ченемдерди колдонуунун принциби жана тартиби Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесинде бекитилген. Ушул нормага ылайык, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген, Кыргыз Республикасы катышуучу болгон эл аралык келишимдер, ошондой эле, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана ченемдери Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Ушул конституциялык норманын бекитилиши эл аралык укукка ылайык келген бир катар ченемдик укуктук актылардын кабыл алынышына алып келди.

1950-жылдын 4-ноябрындагы Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо Конвенциясында "ар бир айыпталуучу коргоону даярдыгына жетиштүү убакыт алууга, акысыз котормочунун жардамынан пайдаланууга, дайындалган жактоочунун кызматынан акысыз пайдаланууга укуктуу" деп жарыяланган [5], жана жазык-процесстик мыйзамдарынын ченемдеринде (КР ЖПК) ийгиликтүү ишке ашкандыгын белгилей кетүү керек.

Бирок, ушул Конвенциянын ченемдеринин баары эле Кыргызстандын мыйзам актыларына киргизилген эместигин белгилей кетүү керек. Мисалы, "психикалык жактан оорулууларды, алкоголиктерди, баңгилерди же селсаяктарды мыйзамдуу түрдө камакка алуу жөнүндө" жобо каралбай калган. Биздин өлкө үчүн эркиндикти чектөөнүн жогоруда аталган

себебин мыйзам чыгаруу деңгээлинде чечүү өзүм билемдиктин куралына айланышы ыктымал, анткени, колдонулган терминдердин көлөмү өтө кең, түшүнүк аппараты жетиштүү деңгээлде иштелип чыккан эмес, ошондуктан жарандардын укуктарын зыянга учуратууда. Каралып жаткан жобого карата мындай эскертүүнү эл аралык укуктун ченемдерин этибарга албоо катары кароого болбойт, тескерисинче, бул жарандардын укуктарын урматтоонун жана илдеттерге чалдыккан адамдарга гумандуу мамилени далили.

Көпчүлүк өлкөлөрдүн боюнча таянсак, Кыргызстан Адам укуктары боюнча Европа сотунун Конвенцияны жана анын Протоколдорун чечмелөөдө жана колдонууда ушул келишимдик актылардын жоболору бузулган учурларда, болжолдуу мыйзам бузуу Кыргызстанга карата күчүнө киргенден кийин келип чыккандыгын тааныйт.

Ошентип, кармалган адамдын адвокаттын жардамын пайдалануу жана бул жөнүндө кабардар болуу укугу, ага карата коркутуулар болгондо адвокаттын мамлекет тарабынан корголууга укугу жана башкалар, адвокаттардын ролуна байланыштуу негизги принциптерге ылайык, 1990-жылдын августунда БУУнун сегизинчи конгресси тарабынан бекитилген кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча [10], Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде жана «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө» 2014-жылдын 14-июлундагы № 135 Мыйзамында чагылдырылган.

Өлкөнүн укуктук актыларында чагылдырылбаган эл аралык укуктун ченемдери, мыйзам чыгаруучу тарабынан судьяларга чечимдерди кабыл алууда эл аралык ченемдерди түздөн-түз жетекчиликке алуу милдеттенмеси менен мүнөздөлөт. Ушуга байланыштуу, илимпоздор узак убакыт бою заманбап сот практикасы ратификацияланган эл аралык актыларда бекитилген жалпыга таанылган принциптердин жоболорун эске албай, мыйзамдарды колдонууга негизделген белгилешти.

Жазык иштери боюнча адвокаттын ишмердүүлүгүнүн көйгөйлөрүнө арналган илимий макалада, ал тандалган саясатка, эл аралык процесстик укуктун принциптерине карабастан, сот практикасында өлкөнүн мыйзамдарында түздөн-түз чагылдырылган эл аралык принциптер жана ченемдер гана колдонула тургандыгын көрсөтөт [3, 180-185-бб.; 10, 23-б.]. Эреже катары, чечимдерди кабыл алууда соттор эл аралык укук ченемдерине шилтеме беришпейт.

Бир кездерде, илимпоздор эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптерин жана ченемдерин

өлкөлөрдүн жазык-процесстик мыйзамдарынын ченемдик базасына киргизүүнү, ошондой эле, конституциялык ченемди киргизүүнү сунуш кылышкан [11, 4-б.].

1990-жылы 7-сентябрда Нью-Йоркто Эл аралык адвокаттар ассоциациясынын конференциясында кабыл алынган «Укук коомчулугунун көз карандысыздыгы боюнча стандартта», компетенттүү органдар адвокаттардын «алардын карамагында же алардын көзөмөлүндө болгон тиешелүү маалыматтарга, файлдарга жана документтерге эрте жетүүсүнө мүмкүндүк берүүнү камсыз кылуу милдеттендирилген, адвокаттар өз кардарларына натыйжалуу юридикалык жардам көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк алышкан» [12], адвокаттын ыйгарым укуктарын кеңейтүү курсу аныкталган. Бирок, тажрыйба көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдарда бул документтин бир катар жоболору толугу менен аткарылган эмес.

"Кыргыз Республикасынын адвокатурасы жана адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кызмат адамдарынын адвокаттарга маалымат берүү милдеттенмесин бекиткендигине карабастан, иш жүзүндө адвокаттар аны талап кылуу мүмкүн эместигине туш болушууда, анткени маалымат берүү мыйзамда каралган эмес. Бүгүнкү күндө адвокат ушул органдардын жана уюмдардын компетенциясына квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн зарыл болгон күбөлүктөрдү, мүнөздөмөлөрдү жана башка документтерди берүү маселелери боюнча мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, коомдук бирикмелерге жана башка уюмдарга расмий кайрылууну (адвокаттык кайрылууну) жөнөтүүгө укуктуу.

Бир караганда, укук коргоо органдарында эч кандай тоскоолдуктар жок, бирок бул жерде мыйзам мамлекеттик органдарды, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын, коомдук бирикмелерди жана адвокаттын суранычы жиберилген башка уюмдарды, келип түшкөн күндөн тартып 14 күндүн ичинде жооп берүүгө милдеттендирет (2-п. 1-б. 25-бер) [6].

Албетте, эгерде күбөлүк же сүрөттөмө талап кылынса, анда мыйзамдын нормасы адвокаттын өтүнүчүнүн маани-маңызын толугу менен канааттандырууга мүмкүндүк берет, эгерде адвокаттын ушул компетенттүү органдардын карамагында турган же алардын көзөмөлүндө болгон маалыматтарды же документтерди жеке текшерүү зарылдыгы келип чыкса, анда, документтерге кирүүнүн ордуна жазуу жүзүндөгү жооп менен гана чектелет.

Ошентип, натыйжалуу юридикалык жардам көрсөтүү максатында адвокаттын кызыкчылыгына ээ

болгон адамдын (кардардын) иш кагаздарын же кесиптик ишин күбөлөндүргөн ар кандай документтер ага берилбейт деген тыянак чыгарсак болот. Документтерди жеке өзү карап чыга албагандыктан, суралган маалыматтын маңызын чагылдырбаган жазуу жүзүндөгү жоопторду эске алуу менен, адвокат коргонуу сызыгын курууга аргасыз болот.

Бул жагдайдын себептеринин бири катары "Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 25-беренесинин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн күбөлүктөрдү, мүнөздөмөлөрдү жана башка документтерди камсыз кылуу боюнча суроо-талаптарды жөнөтүүдө, жазуу түрүндө маалымат катары жооп алуу, адвокаттын укуктарынын көлөмүнүн дал келбестиги деп эсептесе болот.

Мындай учурда, эл аралык нормаларда колдонулган "адвокаттарга тиешелүү маалыматтарга, документтерге жана документтерге жетүү мүмкүнчүлүгүн берүү" түшүнүгүн, мыйзам чыгаруучу маалымат алуу мүмкүнчүлүгүнө чейин кыскартты.

Адвокаттын ишинин методикалык укуктук базасын иштеп чыгуу зарылдыгы илимпоздор жана мамлекеттин жогорку кызмат адамдары тарабынан бир нече жолу айтылып, ал бүгүнкү күндө муктаж болгондордун бардыгына квалификациялуу юридикалык жардамды кепилдеген реалдуу система жок экендигин белгиледи. Себеби, ага жетүүнү жөнгө салуучу эрежелердин жоктугу [1; 10].

Бул көз карашты колдоп жатып, мыйзамдык абалдын ийгилиги аны жүзөгө ашыруу алгоритмин аныктаган ченемдерге көз каранды экендигин белгилейбиз. Коргоо институтун мыйзамдуу негизде түзүү фактысы анын укук колдонуу тажрыйбасында толук жана натыйжалуу колдонулушун билдирбейт. Мамлекеттик-укуктук чөйрөдө анын толук кандуу иштеши үчүн, жазык-процесстик ишмердүүлүктө коргоону камсыз кылуучу уюштуруу-укуктук механизмди түзүү керек. Мыйзам тарабынан белгиленген мүмкүнчүлүктөрдү ишке ашыруу үчүн негизги укуктук постулатты сактоо талап кылынат: биринин укугу экинчисинин милдеттенмесин жаратат.

Жактоочунун ыйгарым укуктарын кеңейтүү жазык процессинин өнүгүшүнүн зарыл шарты болуп саналат.

Бул учурда, көзкарандысыз жана адвокаттар тарабынан тергөөчүнүн (дознавательдин) иши менен катар жүргүзүлүп жаткан иш-аракеттер, тактап айтканда, маалыматтарды жана материалдарды жол берилген далил катары чогултууну, сунуштоону жана

киргизүүнү камсыз кылган укуктарды, кепилдиктерди жана ыйгарым укуктарды берүү жөнүндө сөз болууда.

Адвокатка маалыматтын баштапкы булагын алуу мүмкүнчүлүгүн берүү боюнча юридикалык милдеттенменин аткарылышы мыйзам тарабынан белгиленген механизм менен камсыз кылынышы керек, анын ичинде иш-аракет алгоритми, кызматтык милдеттерин аткарган адамдардын аракеттерине даттануу тартиби, күнөөлүү адамга карата колдонула турган жеке жоопкерчилик чаралары.

Адабияттар:

1. Абдукаримова Н.Э., Исаева К.А., Мадмарова Э.А. К вопросу о квалифицированной юридической помощи в контексте реформирования законодательства в Кыргызской Республики // «Право и политика» журналы. 2018. № 7. - б. 63-70. [Эл. ресурс]. - Кирүү режими: // https://www.nbpublish.com/library_read_article.php?id=26771.
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2010-жылдын 27-июнунда Референдумда (бүткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынды (КР 2010-жылдын 27-июнундагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилди) // [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913/20?cl=ky-kg&mode=tekst>
3. Исаева К.А., Мадмарова Э.А. Уголовно-процессуальная регламентация функционирования института защиты в правовой системе стран СНГ // «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана» журналы. 2017. №7. - б. 180-185. [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: // https://www.elibrary.ru/download/elibrary_30484409_89432198.pdf
4. Саясий жана жарандык укуктар жонундо Эл аралык пакт: 1966-ж. 16-декабрында БУУнун Генералдык Ассамблеясынын 1496 пленардык отурумунун 2200 (XXI) Резолюциясында кабыл алынган. [Эл. ресурс]. - Кирүү режими: // <https://www.lawmix.ru/abro law/15796>
5. Адам укуктарынын жана негизги эркиндиктеринин коргоо жөнүндө Конвенция (1950-ж. 4-ноябрь, Рим) [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: // <http://hand-help.ru/documents/evrop konv.html>.
6. Кыргыз Республикасынын Жазык-Процесстик Кодекси 2017-жылдын 2-февралы №20 (КР 2017-жылдын 24-январындагы №10 Мыйзамы менен 2019-жылдын 1-январынан колдонууга киргизилет) (КР 2019-жылдын 15-майындагы №62, 2020-жылдын 28-февралындагы № 21 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык) [Эл. ресурс]. - Кирүү режими: // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111530/25?cl=ky-kg&mo de=tekst>
7. Кашковский В.С. Юридическая помощь как правовая категория и социально-правовое явление: вопросы теории и практики: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Тамбов, 2009. - 200 б.
8. 2014-жылдын 14-июлу №135 «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы (КР 2017-жылдын 19-апрелиндеги №61 мыйзамдарынын редакцияларына ылайык) [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/205356/40?cl=ky-kg&mode=tekst>.
9. Юристардын ролуна тиешелүү негизги принциптери: БУУнун кылмыштуулуктун алдын алуу боюнча жана укук бузуу менен кайрылуусу сегизинчи Конгрессинде кабыл алынган: 1990-ж. 27-авг.-7-сент. Гавана // [Эл. рес.]. - Кирүү режими: // <http://www.consultant.ru>.
10. Рагулин А.В. Профессиональные права адвоката-защитника в Российской Федерации. Вопросы теории и практики: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 - Москва, 2014. - 462 б.
11. Божьев В.П. Источники уголовно-процессуального права. Лекция. - Москва, 1994. - 32-б.
12. Юристардын эл аралык ассоциациясынын юридикалык кесип боюнча көз карандысыз Стандарттары: Нью-Йорк, 1990-ж. 7-сентябрда ЮЭА конференциясында кабыл алынган // [Электрондук ресурс]. - Кирүү режими: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=1045113.